

TANQIDIY TAFAKKUR ASOSIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING INTELEKTUALINI RIVOJLANTIRISH MEZONLARI

Pardaboyeva Dilnoza G‘aybulla qizi

*Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi va metodikasi kafedrası katta
o‘qituvchisi*

ORCID ID: [0009-0000-0900-6546](https://orcid.org/0009-0000-0900-6546)

e-mail: dilnozapardaboyevad@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tanqidiy tafakkur asosida intellektualligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik-mezonlar tizimi asoslab berilgan. Intellektuallikning tarkibiy qismlari, baholash indikatorlari, shuningdek tanqidiy fikrlashga asoslangan yondashuvning samaradorligi tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: tanqidiy tafakkur, intellektuallik, boshlang‘ich ta‘lim, mezonlar, indikator, refleksiya, mantiqiy fikrlash.

KIRISH

Bugungi kunda ta‘lim tizimi bo‘lajak o‘qituvchilardan nafaqat bilimdon bo‘lishni, balki mustaqil fikrlay olish, dalillarni tahlil qilish, ishonchli xulosa chiqarish va muammolarni kreativ hal qila olishni talab qilmoqda. Tanqidiy tafakkur — bu fikrlashning yuqori darajasi bo‘lib, u intellektuallikning asosiy ko‘rsatkichidir. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun esa bu sifatlar alohida ahamiyatga ega, chunki ular o‘quvchilarda dastlabki mantiqiy va refleksiv fikrlashni shakllantiradi. Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘qituvchi shaxsining intellektual salohiyati ustuvor o‘rin tutadi. Ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘quvchilar tafakkuriga birlamchi ta‘sir qiluvchi omil sifatida tanqidiy fikrlashga ega bo‘lishi zarur. Tanqidiy tafakkur: dalillar asosida fikrlash, sabab-natijalarni ajrata olish, muammoni hal qilish, xulosa chiqarish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Shu bois, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining intellektualligini rivojlantirish mezonlarini aniqlash, ularni baholash hamda tanqidiy tafakkur asosida shakllantirish metodikasini ishlab chiqish, bo‘lajak o‘qituvchilarning intellektualligini belgilash mezonlarini aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tanqidiy fikrlashga asoslangan intellektualligini rivojlantirish ma‘naviy-madaniy muhitini rivojlantirish bilan birga har bir ishga bo‘lgan munosabatlarida, hayotga muhabbat, xushxulqlik, ko‘tarinki ruhlik, ko‘nikmalilik, malakalilik, tajribalilik kabi fazilatlar kamol topadi. Bunday shaxslar o‘z ijtimoiy guruhi va jamoasini ham xuddi shunday fazilatlariga ega bo‘lishiga undaydi. Chunki axloqiy, tafakkuri va amaliy jihatdan yetuk bo‘lgan shaxsga o‘zgalar ishonadi. Unga ergashadi va ma‘naviy yetuklikda “taqlid” qiladi. Shuning uchun ham bo‘lajak o‘qituvchilar jamoasi o‘quvchilarni intellektuallikka yo‘naltirishda ularning hayotga, jamiyatga bo‘lgan ehtiyoji rivojlanib boradi.

Tanqidiy fikrlashga asoslangan intellektni rivojlantirish jarayonida mezon va ko‘rsatkichlarni va uning darajalarini aniqlash kerak. O‘lchov-bu biror narsani baholash, aniqlash va tasniflash uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan xususiyat.

Ilmiy adabiyotlarda “o‘lchov” tushunchasi alternativani o‘lchash va tanlash vositasi sifatida belgilanadi. O‘lchov tizimi belgilangan maqsadni tekshirish, uni amalga oshirish darajasini baholash, o‘rganilayotgan obekt va ideal o‘rtasida mumkin bo‘lgan bo‘shliqni belgilash va keyingi harakatlarni bashorat qilish imkonini beradi.

Belgilangan tarkibiy qismlarning har biri talabalarning tegishli tarkibiy qismining shakllanish darajasini aniqlashga imkon beradigan xususiyatlar va ko‘nikmalarga ega. Tanqidiy fikrlashga

asoslangan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektualligini rivojlantirishning ushbu modeli aksiologik vazifalarni bajarish orqali jarayonni amalga oshirish uchun asos bo'lishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Talabalarning bilim va ko'nikmalarini amaliyotda ro'yobga chiqarish ko'rsatkichlari ko'rsatkichlarning miqdoriy va sifat xususiyatlarini ochib beradi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tanqidiy fikrlashga asoslangan intellektini rivojlantirish mezonlari va ko'rsatkichlari aniqlanadi (1-jadval).

(1-jadval)

Tanqidiy tafakkur asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektualini rivojlantirish mezonlari va ko'rsatkichlari

Komponent	Mezonlar	Ko'rsatkichlar
Motivatsion	Intellektuallikni rivojlantirish nuqtayi nazaridan bilimga bo'lgan qiziqishi, faolligi va izlanish qobiliyati	- Intellektuallik sohasida bilim olishga doimiy qiziqishi;- Intellektuallikka oid faoliyatni bajarishda faolligi;- Intellektuallik faoliyatidagi motivatsiyasi
Mazmunli	Intellektuallikka oid nazariy bilimlari, ta'lim mazmunining nazariy asoslarini o'zlashtirish qobiliyati (intellektuallikni rivojlantirishga qaratilgan bilim, ko'nikma va malakalari)	- Intellektuallikka oid yangi g'oyalarni oldindan ko'ra bilishi;- Intellektuallik sohasidagi bilimi;- Intellektuallikka qaratilgan faoliyat texnologiyalarini tanlay olishi
Amaliyotli (faoliyatli)	Intellektuallikka oid oldindan ko'ra bilish malakasi, yangi natijaga erishishda qarorni intellektuallik bilan qabul qilish qobiliyati	- Intellektuallikka oid izlanish malakasi;- Intellektuallik faoliyatida yangi tashabbuslarni o'ylab topish va bajara olish malakasi;- Intellektuallik faoliyatining natijasi

Tanqidiy fikrlashga asoslangan belgilangan mezon va ko'rsatkichlar kelajakdagi boshlang'ich sinf o'qituvchilarining (yuqori, o'rta, past) aqliy rivojlanishining quyidagi darajalarini belgilaydi.

Yuqori daraja. Tanqidiy fikrlash asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari intellektini yuqori darajada rivojlantirish uchun zarur bo'lgan bilimlarga ega bo'ladilar, ijodiy fikrlaydilar va mavzuga muvofiq tanqidiy fikrlash faoliyati turlarini farqlaydilar, paydo bo'layotgan muammolarni hal qilishga qiziqish bildiradilar, faol intellektual qobiliyatlarni namoyon etadilar, ta'limni joriy etishni to'liq taxmin qila oladilar., kognitiv, ijodiy vazifalar amaliyotga, uni o'zlashtirishda axborot resurslarini farqlay oladi, egalik qiladi - o'zini o'zi tashkil qiladi, o'zini o'zi bajaradi, yangi bilimlarni o'zlashtirishda yuqori natijalarga erishadi, intellektual ijodkorlik, ijodkor va o'z xulosalarini isbotlaydigan talaba.

O'rtacha daraja. Tanqidiy fikrlash asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari intellektualligini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan etarli darajadagi bilimlarga ega, mavzuga muvofiq tanqidiy fikrlash faoliyati turlarini o'rtacha ijodiy ixtiro qiladilar, qiziqish va paydo bo'layotgan muammolarni hal qilish qobiliyatini namoyon etadilar, o'quv, kognitiv, ijodiy vazifalarni joriy etishni o'rtacha bashorat qiladilar. amaliyot, axborot resurslarini farqlash, aqlning xususiyatlariga muvofiq o'zini o'zi tashkil qilish, o'zini namoyon qilish, yangi bilimlarni olishga o'rtacha, intellektual munosabatda bo'lish, o'z nuqtai nazarini to'liq isbotlay olmaydigan talaba.

Past daraja. Tanqidiy fikrlash asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari asosiy darajadagi intellektualligini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan fan bilimlarini past darajada bilishadi, mavzuga muvofiq tanqidiy fikrlash faoliyatini o'rtacha ijodiy ixtiro qila olmaydilar, qiziqish va paydo bo'lgan muammolarni hal qilish qobiliyatini namoyon eta olmaydilar, paydo bo'ladigan muammolarni hal qila olmaydilar. o'quv, kognitiv, ijodiy vazifalarni amaliyotga joriy etishni ko'zda tutadi, ular axborot resurslarining kam farqlanishiga ega, egalik qiladi-o'zini o'zi tashkil qiladi,

o'zini o'zi anglashga qodir emas, intellektual yondashuvga qodir emas, yangi bilimlarga ega, natijalarni taqdim etishning past darajasi bilan o'z ishini isbotlay olmaydigan talaba.

XULOSA

Shunday qilib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tanqidiy fikrlashga asoslangan aql-idrokini rivojlantirish ularning mustaqilligi va ijodkorligini rivojlantirishga olib keladi. Muayyan muammo haqidagi barcha fikrlarni umumlashtirib, tanqidiy fikrlash ularni qayta ko'rib chiqish va qaror qabul qilish bilan yakunlanadigan murakkab jarayon ekanligini hisobga olish kerak, degan xulosaga keldik. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tanqidiy fikrlashga asoslangan intellektini rivojlantirishning tarkibiy va tarkibiy modeli kasbiy faoliyatning asosiy yo'nalishlaridan birida o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishning umumiy nazariy, motivatsion, faollik va amaliy mexanizmlarini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABOYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4319-son qarori. "Ta'lim tizimini raqamlashtirish konsepsiyasi", 2019.
2. Anderson, T. (2010). Theories of learning and educational practice. New York: Routledge.
3. Dewey, J. (2007). Democracy and education. Mineola, NY: Dover Publications.
4. Dilnoza, P. (2025). Methodology for Developing the Intellectuality of Future Primary School Teachers on The Basis of Critical and Creative Thinking. *International Journal of Pedagogics*, 5(03), 100-103.
5. Ennis, R. H. (1985). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. *Educational Researcher*, 14(3), 4-10.
6. Fadel, C., & Trilling, B. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. San Francisco: Jossey-Bass.
7. Pardaboyeva, D. G. (2024). BO 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINF O 'QITUVCHILARINI TANQIDIY FIKRLASHGA ASOSLANGAN INTELEKTUAL RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. *Inter education & global study*, (4 (1)), 220-227.
8. Pardaboyeva Dilnoza G'aybulla Qizi, P. D. G. A. (2024). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Eurasian Journal of Academic Research*, 4(7S), 521-523.
9. Rasulova, Sh. (2022). Innovatsion loyihalar orqali kreativ fikrlashni rivojlantirish. Tashkent: O'qituvchi nashriyoti.
10. Robinson, K. (2011). Out of our minds: Learning to be creative. Chichester: Capstone Publishing.
11. Tursunova M. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. Toshkent, 2022.
12. OECD (2021). Learning compass 2030: A framework for future skills. Paris: OECD Publishing.
13. Ministry of Public Education of Singapore. (2020). Teach Less, Learn More: Educational framework. Singapore: MOE.
14. Yo'ldoshev J. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent, 2021.